

# JAROMÍR ČELAKOVSKÝ – 35 LET V PRAŽSKÉM MĚSTSKÉM ARCHIVU

Václav Ledvinka

Učené shromáždění konané k počtě Jaromíra Čelakovského (21. března 1846 Vratislav – 16. října 1914 Praha), od jehož smrti uplynulo právě sto let, bylo věnováno především zhodnocení vědeckého přínosu Čelakovského na poli právních dějin. Toto hodnocení nelze provést bez zasazení právněhistorického bádání Jaromíra Čelakovského do širokého kontextu dobové vědy a politiky, proto se řada příspěvků zabývala též jeho dlouholetým a mnohostranným veřejným působením. Je namístě připomenout v této souvislosti ještě jednu stránku a důležitý aspekt bohatých životních aktivit Jaromíra Čelakovského. Je jím skutečnost, že významný učenec, univerzitní profesor, zakladatel oboru českých právních dějin a zároveň známý veřejný činovník, politik a několikanásobný zemský a říšský poslanec působil plných 35 let, tedy téměř celý svůj aktivní život, jako zaměstnanec ve službách hlavního města Prahy. Od 1. června 1871 byl nejprve pětadvacet let nižším úředníkem-adjunktem pražského městského archivu a poté deset let, až do svého penzionování 31. října 1906, jeho ředitelem.

Považuji za potřebné připomenout tuto skutečnost, přestože je obecně známa, v literatuře se běžně uvádí a je brána v úvahu při každém hodnocení Čelakovského vědecké a editorské činnosti. A také přesto, že o Čelakovského působení v městském archivu dnes již bohužel není možno přinést žádné nové zásadní informace. Neumožňuje to stav pramenné základny, neboť úřední registratura Archivu hlavního města Prahy spolu se všemi archivními pomůckami a se všemi autentickými dokumenty z ruky Čelakovského vzala zasvě při tragickém požáru Staroměstské radnice a městského archivu dne 8. května 1945.<sup>1</sup> Lze tak jen konstatovat, že vlastně nejuplněnější pramenné podklady měl k dispozici archivář Václav Vojtíšek, když psal rozsáhlé posmrtné zhodnocení archivářské činnosti Jaromíra Čelakovského, publikované v roce 1920 ve Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy.<sup>2</sup> Po roce 1945 se objevily pouze dva závažné prameny, které neměl Vojtíšek k dispozici. Především je to druhý až sedmý sešit Čelakovského osobních zápisků a sešit záznamů o postupu příprav edice Privilegií měst královských, které v Archivu Národního muzea objevil a před deseti lety vzornou edicí zpřístupnil Luboš Velek s Alicí Velkovou.<sup>3</sup> Druhým závažným pramenem je osobní spis Jaromíra Čelakovského, vedený personálním oddělením Prezidia pražského magistrátu. Po jeho uvolnění pro badatele využil hlavní fakta v něm obsažená František Holec, poprvé ve stati o Čelakovském, vydané v Archivním časopise v roce 1995.<sup>4</sup>

K portrétu archiváře Čelakovského, jak jej vytvořili V. Vojtíšek a F. Holec, je možno doplnit pouze několik jednotlivých méně podstatných informací, jež se podařilo vytěžit především z edice manželů Velkových. Právě jimi vydané zápisky jsou však na konkrétní informace o činnosti Jaromíra Čelakovského jako archiváře dosti skoupé – lze

řící, že o ní téměř mlčí. Jistou (vlastně nejistou) naději na doplnění mezer v dosavadních poznacích za těchto okolností skýtají do budoucna snad pouze dosud neuspořádané a badatelům nezpřístupněné části osobní písemné pozůstalosti Jaromíra Čelakovského, které se nacházejí v Archivu Národního muzea a v Literárním archivu Památníku národního písemnictví.<sup>5</sup> Novou důkladnější rešerši by si ovšem zasloužily také úřední protokoly pražské městské rady a nezpřístupněný aktový materiál Prezidia pražského magistrátu.<sup>6</sup>

I za popsané pramenné situace a nynějšího stavu poznání si lze nicméně položit několik otázek, které zapadají do rámce jubilejní konference a které dosud nebyly v úplnosti zodpovězeny. Hned na prvním místě je to otázka, co vlastně poutalo Jaromíra Čelakovského k pražskému archivu natolik, že přes dvacet let, od roku 1871 až do roku 1892, setrval na nevalně placeném podřízeném místě adjunkta městského archiváře prof. Josefa Emlera bez ohledu na to, že se mezitím postupně stal mimořádným (1886) a pak řádným univerzitním profesorem (1892), členem Královské české společnosti nauk a České akademie pro vědy slovesnost a umění (1890), konzervátorem c. k. Ústřední komise pro ochranu památek (1887) a také významným politikem mladočeské strany, zemským (1878–1890) a říšským poslancem (1879–1881), předsedou Ústřední matice školské (1891–1901) atd.

Kumulace nejen neplacených funkcí a čestných hodností, ale též placených míst nebyla v oné době zajisté nic neobvyklého. Zpravidla bývala motivována zejména existenčními důvody. Tak ostatně sám Čelakovský vysvětlil fakt, že vedle činnosti v městském archivu a řady dalších aktivit si od roku 1871 do poloviny roku 1886 navíc ještě „přivydělával“ jako externí a později řádný člen redakce mladočeských Národních listů.<sup>7</sup> Důvod je zřejmý: Plat archivního adjunkta nevytvářel v 80. letech 19. století dostatečnou existenční základnu pro zabezpečení Čelakovského rodiny, pokud nebyl posílen odměnami mimořádného profesora a honoráři člena redakce nejčtenějších novin. S těmito doplňkovými příjmy již postačil dokonce i na financování delších ozdravných prázdninových pobytů a také polosoukromých studijních cest. Pro poslední účel ho ovšem doplňovaly, i když zdaleka nikoli pravidelně, jednorázové dotace či stipendia zemských orgánů i vídeňských ministerstev na konkrétní badatelské a ediční projekty.<sup>8</sup> Asi mimo jiné také pro tento výhodný souběh finančních zdrojů Jaromír Čelakovský nadále setrval v městském archivu dokonce i poté, co se v roce 1892 stal řádným profesorem české Karlo-Ferdinandovy univerzity.

Lze nicméně mít za to, že Jaromíra Čelakovského poutaly k pražskému městskému archivu ještě další důvody, kromě zmíněných finančně existenčních. K jeho setrvání zajisté přispělo rozhodnutí pražské městské rady, která v dubnu 1892 na návrh městského archiváře prof. J. Emlera a inspektora archivu prof. V. V. Tomka jmenovala Čelakovského „druhým městským archivářem“ vedle Emlera.<sup>9</sup> I když šlo pouze o prestižnější titul bez finančního efektu, postavení „druhého archiváře“ bylo pro nově jmenovaného řádného univerzitního profesora společensky přijatelné, narozdíl od jeho dosavadní pozice „pouhého“ adjunkta.

Důležitější než toto formální povýšení však byla skutečnost, že pražská městská rada současně ve vztahu k Jaromíru Čelakovskému upustila od podmínky, kterou kladla všem uchazečům o odbornou práci v městském archivu, totiž že v případě habilitace a získání univerzitní profesury musí na místo v archivu rezignovat. Toto rozhodnutí, které Čelakovskému setrvání v archivu umožnilo, bylo ovšem zcela logické, neboť městská rada v tomto ohledu učinila výjimku již u stávajícího prvního městského archiváře a Čelakovského šéfa Josefa Emlera (jenž se habilitoval v roce 1872 a roku 1879 se stal mimořádným profesorem).<sup>10</sup>

V dosavadní literatuře již bylo konstatováno, že pražská městská samospráva se ke svým městským archivářům, kteří byli renomovanými vědeckými osobnostmi, chovala „více než velkoryse“.<sup>11</sup> Skutečně lze doložit, že zatímco materiální a finanční zabezpečení činnosti městského archivu bylo z dnešního pohledu více než skromné a celý personál tvořili pouze městský archivář a jeho adjunkt, oba tito úředníci měli – chtělo by se říci kupodivu – vedle svých pracovních povinností v archivu značný prostor pro rozvíjení vlastních aktivit vědeckých, politických i společenských. Sám Čelakovský nedlouho po nastoupení do pražského archivu (17. července 1871) v dopisu sestře Ludmile charakterizoval své pracovní vytížení těmito slovy: „V archivu mám větší část dne úplně pro sebe a pro své studium...“<sup>12</sup> Jak již bylo výše řečeno, bylo mu hned od nástupu do archivu tolerováno souběžné působení v redakci Národních listů (1871–1886) a též rozsáhlá činnost spolková, politická a od roku 1878 i poslanecká. Od roku 1883 k tomu přibývalo ještě soustavné vědecko-pedagogické působení na české univerzitě, které bylo městskou radou nejen trpěno, ale – jak jsem uvedl výše – v roce 1892 zcela legalizováno.

Edice Čelakovského zápisků umožňuje, přes jejich neúplnost a nerovnoměrnost, udělat si alespoň formou několika dílků sond poněkud konkrétnější představu o rozsahu a časové náročnosti „mimoarchivních“ aktivit jejich autora. Je z nich zřejmé, že v 80. a 90. letech 19. století, až do zvolení a jmenování městským archivářem v červnu 1896, měl každoroční pracovní cyklus a pracovní rytmus Jaromíra Čelakovského určitou pravidelnost a řád. V zimním období od poloviny listopadu do konce března pracoval v Praze. V městském archivu plnil úřední povinnosti, avšak současně zpracovával originální archiválie a opisy, vypůjčené a nashromážděné vždy v předchozí sezóně z venkovských archivů. Rovněž v těchto zimních měsících pravidelně navštěvoval zemský, místodržitelství a muzejní archiv, kde systematicky zkoumal prameny k dějinám měst. Od dubna do konce června pak zpravidla podnikl několik krátkých jednodenních až čtyřdenních výprav do městských archivů v Čechách a na Moravě, kde studoval městská privilegia a městské knihy a stanovoval úkoly pro kopisty, kteří přijížděli vzápětí po něm a dle jeho instrukcí pořizovali opisy důležitých dokumentů. Často přitom navštěvoval i starosty měst a sjednával zápůjčky rozsáhlých či zvláště důležitých pramenů do pražského archivu. Součástí této jarní badatelské sezóny byly opakovaně též několikadenní studijní pobyty ve vídeňských centrálních archivech. Po skončení zkouškového období na fakultě následovala, obvykle v srpnu a počátkem září, téměř měsíční prázdninová dovolená. Čelakovský ji po léta trávil s rodinou v Harrachově, kde zakoupil pozemek a rekreační vilu. Také odtud podnikal krátké studijní cesty do archivů v severních a východních Čechách, ale také v sousedním Sasku a Pruském Slezsku. Na dlouhý prázdninový mimopražský pobyt zpravidla navázala další série krátkých studijních návštěv v archivech venkovských měst, která se uzavírala až koncem října nebo počátkem listopadu.<sup>13</sup> Přesný časový rozsah těchto Čelakovského aktivit pro jednotlivá léta nelze bohužel stanovit. Na to jsou jeho zápisky příliš stručné a neúplné. Velmi hrubým odhadem však lze stanovit, že v 80. a počátkem 90. let na studijních cestách strávil každoročně asi 25–30 dní a dalších 20–25 dní představovala jeho pracovní prázdninová dovolená. Na studium v pražských archivech, přednáškovou a zkouškovou činnost na fakultě vynaložil přibližně dalších 30 dní. Znamená to, že na vědecké a vědeckopedagogické aktivity, které jen velmi volně souvisely s jeho pracovními úkoly v městském archivu, vynakládal Jaromír Čelakovský v uvedeném období zhruba 70 až 90 pracovních dnů, tedy průměrně čtvrtinu roční pracovní doby.<sup>14</sup>

Časovou náročnost politických a poslaneckých aktivit Čelakovského nelze stanovit ani přibližně. Z pražské městské rady však na přelomu 70. a 80. let zazněly kritické hlasy, které se pozastavovaly nad tím, že městem placený archivní adjunkt tráví většinu času nikoli v archivu, nýbrž v poslaneckých lavicích ve Vídni i v Praze. V městské radě padl proto dokonce návrh, aby místo archivního adjunkta bylo jako zjevně nepotřebné zrušeno.<sup>15</sup> Tyto hlasy mohly být motivovány politickým soupeřením mezi staročechy a mladočechy, mohla je však vyvolat také např. konkrétní žádost archiváře Emlera o dovolenou, která byla podána v září 1880 a zdůvodněna tím, že uplynulých osm měsíců vykonával v archivu sám všechnu práci, která jindy připadá oběma archivářům.<sup>16</sup>

Vezmeme-li v úvahu, že Čelakovského představený Josef Emler byl od roku 1879 univerzitním profesorem a že také on měl rozsáhlé aktivity mimo archiv, nebyla situace v městském archivu, zejména pokud jde o intenzitu vlastních archivních prací a o jejich rozdělení mezi oba archivní úředníky, zřejmě nijak ideální. Asi proto si městská rada v prosinci 1880 vyžádala zprávu o činnosti archivu a po jejím obdržení ještě dodatečnou zprávu o tom, jaké práce v archivu připadají archiváři a jaké adjunktovi. Emler v odpovědi uvedl, že městský archivář i adjunkt plní úřední povinnosti z velké části bez jasného rozdělení úkolů, buď společně, nebo podle toho, „kdo má právě volnější chvíli“(!).<sup>17</sup> Zakrátko poté nicméně Čelakovský rezignoval na poslanecký mandát v říšské radě, situace se zklidnila a žádná další opatření vůči archivu zřejmě nebyla přijata.

Působení v pražském městském archivu tedy skýtal Čelakovskému skutečně velkorysé badatelské možnosti a umožňovalo mu nadto téměř neomezený přístup k pramenům o dějinách měst včetně možnosti jejich výpůjček a soustavného pořizování opisů. To pro Jaromíra Čelakovského mělo pravděpodobně stejný, ne-li větší význam nežli existenční zajištění, kvůli němuž se původně pro působení v pražském městském archivu rozhodl.

Patrně právě proto po dosažení mimořádné profesury sice opustil redakci Národních listů (1. října 1886), nikoli však městský archiv. Zde naopak spolupráce tandemem Emler – Čelakovský pokračovala i po jmenování Čelakovského řádným profesorem dne 29. října 1892 – pouze s tou změnou, že adjunkt Čelakovský, jak již bylo řečeno, rozhodnutím městské rady formálně povýšil na druhého městského archiváře. Spolupráce trvala až do Emlerovy rezignace na archivářský úřad z vážných zdravotních důvodů. Došlo k ní v dubnu 1896 a necelý měsíc poté, 26. května 1896, požádal o místo (prvního) městského archiváře dosavadní druhý archivář univ. prof. JUDr. Jaromír Čelakovský. Neměl žádnou vážnou konkurenci, a proto městská rada rozhodla o jeho jmenování zcela hladce (stalo se to dne 18. června 1896, poměrem hlasů 14 : 3).<sup>18</sup> Pražským starostou byl tehdy Čeněk Gregor. Právě za jeho dvojího navazujícího funkčního období (1893–1896) vstoupila v platnost politická dohoda mezi staročechy a mladočechy, již byla místa v městské radě rozdělena a mladočeši devíti radními vedle patnácti staročeků získali podíl na řízení města. Křeslo prvního ze dvou náměstků starosty obsadil vůdce radniční mladočeské frakce JUDr. Jan Podlipný. Navázání spolupráce mezi oběma stranami znamenalo posun politiky pražské radnice od konfrontace a vyhroceného nacionalismu k hledání politické shody ve společném zájmu, což zcela odpovídalo i názorovému zaměření nového městského archiváře Jaromíra Čelakovského.

Zatímco volba nového ředitele archivu proběhla hladce, komplikace nastaly kolem výběru druhého archiváře, vlastně archivního adjunkta (neboť titul druhého archiváře byl udělen pouze Čelakovskému ad personam). Pro Jaromíra Čelakovského to byl klíčový

problém, neboť po odchodu Josefa Emlera, který po léta více než kolegiálně bral na sebe část Čelakovského úředních povinností, hrozilo, že ředitelskou funkcí se výrazně zúží prostor pro Čelakovského rozsáhlé badatelské a politické aktivity. Jedinou možností jak je zachovat bylo, že podstatnou část pracovních úkolů převezme nový adjunkt. Do konkurzu se přihlásilo šest uchazečů (V. Novotný, F. X. Harlas, F. X. Jiřík, J. Kosina, J. Šlechta Křivoklátký, J. Teige). Nejvážnějším kandidátem byl dr. Václav Novotný, který vedle příznivých referencí z univerzity získal doporučení od inspektora archivu prof. V. V. Tomka, od bývalého archiváře Emlera i od samotného Jaromíra Čelakovského. Vítězem konkurzu se však navzdory tomu – z důvodů, které zatím nejsou zcela zřejmé – stal absolvent „konkurenčního“ vídeňského Institutu pro rakouský dějezpyt a dosavadní asistent či kopiista (v letech 1893–1895) prof. Theodora Sickela JUDr. et PhDr. Josef Teige.<sup>19</sup> Poněkud pikantní na této záležitosti je, že Teige právě ve stejné době neuspěl při svém pokusu habilitovat se na filozofické fakultě české univerzity a následně získat profesorské místo po onemocnělém Josefu Emlerovi. Na základě zkoumání korespondence mezi Jaroslavem Golem a jeho žáky J. Pekařem, K. Kroftou a dalšími se objevila řada informací o pozadí této neúspěšné habilitace. O interpretaci tehdejších vztahů uvnitř české historické obce se pokusilo již několik autorů.<sup>20</sup> Sám Teige však o vstup na univerzitu již opakovaně neusiloval, neboť pražská městská rada při jeho nástupu do archivu obnovila starou podmínku, že úřad adjunkta vylučuje získání a vykonávání univerzitní profesury i jakéhokoliv jiného obdobného placeného zaměstnání.

Spolupráce mezi městským archivářem a jeho původně nechtěným adjunktem se naštěstí zakrátko vyvinula k naprostému souladu a efektivní součinnosti mezi nimi. Bylo to především díky mimořádné pracovitosti a osobní obětavosti Josefa Teigehe, který se po fakultním neúspěchu cele věnoval archivu, a jak se zdá, nejen převzal většinu běžné archivní agendy, ale navíc byl schopen uvádět v život téměř všechna rozhodnutí svého šéfa, archiváře Čelakovského, a zakrátko jej i v celém rozsahu zastupovat. Bylo to potřebné, neboť již 27. června 1897 byl Čelakovský zvolen děkanem právnické fakulty české univerzity a o tři roky později se na čas vrátil do poslanecké lavice Říšské rady ve Vídni.<sup>21</sup>

Zejména díky nezištné a účinné podpoře adjunkta Teigehe můžeme s odstupem více než sta let hodnotit ředitelskou etapu působení Jaromíra Čelakovského v pražském archivu jako úspěšnou. Trvala od června 1896 do října 1906 a označení ředitelská lze pro ni použít proto, že Jaromír Čelakovský při svém propuštění do penze dne 1. října 1906 obdržel (jako první z pražských archivářů) čestný titul „ředitel Archivu královského hlavního města Prahy“.<sup>22</sup> Právě v této etapě se dovršilo formování pražského městského archivu v na svou dobu moderní, dobře vybavenou ochrannou, vědeckou a vydavatelskou instituci. Jejím statutárním základem se stala nová archivní instrukce, kterou Čelakovský předložil ke schválení městské radě dne 6. dubna 1897. K této instrukci, jež pevně zakotvovala zejména rozsáhlou vědeckovýzkumnou a publikační činnost archivu, je ovšem třeba podotknout, že podle zjištění Františka Holce ji připravoval již prof. Emler.<sup>23</sup>

Instrukci se v následujících letech podařilo takřka bezesbytku uvést v život. Čelakovský dosáhl výrazného zvýšení finanční dotace na nákup knih pro archivní knihovnu a na vydávání publikací. V návaznosti na to začal archiv počínaje rokem 1898 vydávat ročenku – Almanach královského hlavního města Prahy. Od desátého svazku (1907) byla ročenka rozdělena na dvě periodika: na vlastní Almanach, který přinášel informace administrativně správní povahy, a na ryze vědecký Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy.

Čelakovský rovněž prolomil bariéru, která po léta, ba desetiletí bránila personálnímu rozšíření archivu. K archiváři a adjunktovi přibyli dva až tři další pomocní úředníci a do stanovené finanční kvóty mohli být navíc smluvně najímáni příležitostní kopisté.

Příznačné ovšem je, že uvedené nové podúřednické posty proměnil v plnohodnotná odborná místa druhého adjunkta (čili třetího vědeckého archiváře) a archivního kniháře-konzervátora až Josef Teige po roce 1906. Obdobně Čelakovský sestavil a připravil k vydání pouze první sešit prvního svazku Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy;<sup>24</sup> v organizaci další vydavatelské činnosti měl pokračovat jeho zástupce. Čelakovský rovněž sepsal a k připravil zveřejnění pouze první část Soupisu rukopisů chovaných v Archivu královského hlavního města Prahy, zahrnující toliko nejstarších 122 rukopisů do roku 1526, atd.<sup>25</sup>

Tento „princip nedokončenosti“, dosti nápadný právě ve vztahu k projektům úže zaměřeným na pražský archiv, přivedl i velkého ctitele Jaromíra Čelakovského, páteho městského archiváře Václava Vojtíška, ke konstatování, že Čelakovský „leckdy spíše dbal o své vlastní práce vědecké“ než o povinnosti archivářské.<sup>26</sup>

Vrátíme-li se k otázce, proč Jaromír Čelakovský přesto v městském archivu setrval až do dovršení šedesáti let věku, můžeme v souhrnu odpovědět asi takto: Existenční (finanční) důvody, které hrály důležitou roli při rozhodování o nástupu do archivu, ustoupily v průběhu času poněkud do pozadí, avšak o to více nabývaly na významu praktické výhody a badatelské možnosti, jež působení v městském archivu přinášelo. Správa města Prahy poskytovala svým archivářům značný prostor pro jejich osobní badatelské aktivity i pro velkorysé projekty v oblasti vydávání historických pramenů a výzkumu dějin měst. Pražský městský archiv byl výhodnou základnou pro praktické zajišťování těchto úkolů (poskytoval vybavené pracovní zázemí, umožňoval pravidelné a četné studijní cesty, usnadňoval výpůjčky důležitých archiválií z venkovských měst do Prahy, jejich bezpečné uložení, kopírování a zpracování, dovoloval vést semináře a cvičení se studenty přímo v archivu atd.). Tyto možnosti byly ovšem na druhé straně vytvořeny jen díky tomu, že v čele archivu stáli od počátku jeho existence odborníci, jejichž vědecký význam překračoval práh archivu a hranice města Prahy. Byly to osobnosti, jež se těšily obecné vážnosti a dokázaly nalézt respekt u představitelů pražské radnice i dobové národní české politiky. Jaromír Čelakovský byl v tomto ohledu dovršitelem tradice založené vydavatelem historických pramenů básníkem Karlem Jaromírem Erbenem a jeho nástupcem, svým bezprostředním předchůdcem, univerzitním profesorem Josefem Emlerem. Pražský městský archiv lze v době působení jmenovaných tří archivářů považovat za jeden ze strategických bodů v síti českých vědeckých, kulturněspolečenských a politických institucí. Ze vztahů a vazeb mezi nimi vyrůstal a v nich se v letech Čelakovského působení dovršoval proces národní emancipace české společnosti.

A na úplný závěr:

Šedesátiletý Jaromír Čelakovský se 1. října 1906 s pražským městským archívem nerozloučil úplně. Nadále dosti často docházel do archivní studovny. Avšak podstatnou část svých poznámek, podkladů a opisů pro Codex iuris municipalis, a také nashromážděné podklady pro diplomatář, Pozůstatky desk zemských a Fontes rerum Bohemicarum, které měl v opatrování, předal do archivu Národního muzea. Chce se říci „naštěstí“, neboť jeho opisy a soupisy pragensí, část knihovny, a úhrnem vše, co zanechal v městském archivu, vzalo za své při katastrofálním požáru Staroměstské radnice 8. května 1945.

## Poznámky

- 1 ČAREK, Jiří: Archiv hlavního města Prahy za okupace. *Archivní věstník* I, 1946, č. 2, s. 5; HOLEC, František: Válečné ztráty Archivu hlavního města Prahy. In: *Archiv hlavního města Prahy – kapitoly z dějin 1851–1901*. Praha, 2006, s. 114–116.
- 2 VOJTÍŠEK, Václav: *Jaromír Čelakovský. Sb. příspěvků k dějinám hl. města Prahy* (dále jen SPDHMP), sv. I-2, 1921, s. 391–431.
- 3 VELEK, Luboš – VELKOVÁ, Alice (edd.): *Jaromír Čelakovský. Moje zápisky 1871–1914*. Praha, 2004. Edice zahrnuje i první sešit zápisků, který Vojtíšek znal a použil v citované studii (viz pozn. č. 2). Výběrově jsou do edice zařazeny též faktograficky závažnější záznamy ze sešitu Privilegia měst královských.
- 4 Archiv hl. města Prahy, fond Magistrát hl. města Prahy I (dále jen AMP, fond MHMP I), Presidium-osobní oddělení, sign. IX/23; HOLEC, František: Archivář JUDr. Jaromír Čelakovský. *Archivní časopis*, 45, 1995, s. 138–153.
- 5 Archiv Národního muzea, fond č. 126, Čelakovský Jaromír; Památník národního písemnictví – Literární archiv, fond č. 191, Čelakovský Jaromír.
- 6 AMP, fond MHMP I, protokoly schůzí rady městské sv. 110–328 (1871–1907), Praesidium rady a magistrátu.
- 7 Psal pravidelný čtvrtěční úvodník, později měl povinnost dodat dva články týdně (1884). O tomto novinářském působení a o vztahu mezi Čelakovským a majitelem Národních listů Juliem Grégrem viz více v příspěvcích L. Velka, T. W. Pavlíčka ad.
- 8 Čelakovský se o podporách a stipendiích zmiňuje na několika místech ve svých zápiscích – viz např. VELEK, L. – VELKOVÁ, A. (edd.): *J. Čelakovský, Moje zápisky*, s. 72, 73, 84, 365. V neodeslaném dopise Karlu Matušovi z 30. 4. 1886 uvádí, že v době mimořádné profesury mu ministerstvo kultu a vyučování udělovalo po tři léta podporu 1000 zl., „aniž byl s tím spojen jakýkoli závazek na univerzitě“. Tamtéž, Příloha č. 5, s. 366.
- 9 AMP, fond MHMP I, Pres.- osob. odd., sign. IX/23.
- 10 HOLEC, F.: *Archiv hlavního města Prahy – kapitoly*, s. 45.
- 11 Naposled takto vztah městské rady ke svým archivářům hodnotí také L. Velek. Viz VELEK, L. – VELKOVÁ, A. (edd.): *J. Čelakovský, Moje zápisky*, s. 40.
- 12 Text dopisu viz tamtéž, Příloha č. 2, s. 362.
- 13 Na základě edice L. a A. Velkových (s. 58–183) bylo možno provést celistvější sondy pro léta 1873, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891 a 1895, z nichž vyplynuly poznatky shrnuté výše v textu. Sondy pro ředitelské období Čelakovského působení (pro léta 1899, 1900, 1901, 1902 a 1903) neumožnily již tak podrobný vzhled, ukazují však změnu trendu (viz pozn. 14).
- 14 V provedených sondách se podíl studijních cest, pobytů a aktivit mimo městský archiv pohyboval od 22 % do 30 % z roční pracovní doby měřené v dnech. V ředitelském období 1897–1907 podíl studijních cest do archivů měst výrazně poklesl. Přibýly však cesty spojené s veřejnými a politickými aktivitami pražského archiváře a delší zahraniční cesty, např. v srpnu 1901 do sev. Německa, Dánska a Švédska (27 dní), nebo v březnu a dubnu 1903 poznávací cesta Itálií od Benátek po Pompeje při příležitosti sjezdu historiků v Římě (27 dní).
- 15 Návrh předložil staroček JUDr. Josef Milde, K možnému širšímu politickému pozadí návrhu srv. L. VELEK in: VELEK, L. – VELKOVÁ, A. (edd.): *J. Čelakovský, Moje zápisky*, s. 37.
- 16 HOLEC, F.: *Archiv hlavního města Prahy – kapitoly*, s. 52.
- 17 Zprávu archiváře Emlera i jeho dodatečnou zprávu vydal F. HOLEC in: *Archiv hlavního města Prahy – kapitoly*, s. 46–49.
- 18 AMP, fond MHMP I, Pres. – osob. odd., sign. IX/23. Protokoly schůzí rady městské sv. 223, zápis 18. 6. 1896.
- 19 AMP, fond MHMP I, Prezidium – osobní oddělení, sign. IX/36. VOJTÍŠEK, Václav: Josef Teige. SPDHMP III, 1922, s. 203–223; HOLEC, František: Archiv hlavního města Prahy – kapitoly, s. 64–77 (kapitola JUDr. et PhDr. Josef Teige – archivář hl. města Prahy).
- 20 Např. ŠPÉT, Jiří: Úvahy o obsazení stolice pomocných věd historických v letech 1896–1898. *Archivní časopis*, 42, 1992, s. 139–148; HOLEC, F.: *Archiv hlavního města Prahy – kapitoly*, s. 65–68; VELEK, Luboš: Respektující rivalita: Jaroslav Goll a Jaromír Čelakovský na mocenském poli české historiografie. In: JIROUŠEK, B. – BLÜML, J. – BLÜMLOVÁ, D. (edd.): *Jaroslav Goll a jeho žáci. Historia culturae, Studia* 5. Č. Budějovice, Pelhřimov, 2005, s. 193–242.
- 21 K svému děkanátu se Čelakovský vyjadřuje také v zápiscích. Viz L. VELEK in: VELEK, L. – VELKOVÁ, A. (edd.): *J. Čelakovský, Moje zápisky*, s. 90.
- 22 AMP, fond MHMP I, Presidium-osobní oddělení, sign. IX/23. Ředitelský titul obdržel již roku 1864 také archivář K. J. Erben. Nebyl však spojen s městským archivem, Erben se formálně stal ředitelem „pomocných úřadů městských“. Čelakovský svůj ředitelský titul v zápiscích komentuje lakonicky: „Nu, o titule u mne zrovna není nouze.“ Viz L. VELEK in: VELEK, L. – VELKOVÁ, A. (edd.): *J. Čelakovský, Moje zápisky*, s. 180.
- 23 Holec nalezl koncept instrukce, který je psán Emlerovou rukou a obsahuje převážně právnícké vpisky, doplňky a úpravy rukou Čelakovského. HOLEC, F.: *Archiv hlavního města Prahy – kapitoly*, s. 55–56.

- <sup>24</sup> Sborník příspěvků k dějinám královského hlavního města Prahy, I/1, Praha 1907.
- <sup>25</sup> I tato první část Soupisu vyšla až osm let po Čelakovského smrti péčí V. VOJTÍŠKA v SPDHMP I/2, 1920, s. 1–389.
- <sup>26</sup> VOJTÍŠEK, V.: Městské archivářství Emlerovo a jeho význam. In: VOJTÍŠEK, V. (ed.): *Památník Josefa Emlera k 100. výročí narození*. Praha, 1936, s. 88.



# Jaromír Čelakovský – 35 Jahre im Prager Stadtarchiv

Václav Ledvinka

## *Zusammenfassung*

Der Beitrag rekapituliert das Wirken von Prof. Jaromír Čelakovský (1846–1914) im Archiv der Hauptstadt Prag und stellt die grundlegende Frage, warum dieser bedeutende Rechtshistoriker volle 35 Jahre (von Beschäftigungsbeginn bis zur Pensionierung) im Dienst des Stadtarchivs und im Angestelltenverhältnis bei der Prager Gemeinde verblieb. Warum er ungeachtet seiner wissenschaftlichen und politischen Karriere, in der er unter anderem den Rang eines außerordentlichen und schließlich ordentlichen Professors erreichte, Mitglied der Akademie und weiterer wissenschaftlicher Gremien war sowie mehrfach einen Sitz im Landtag bzw. Reichsrat eroberte, zwanzig Jahre lang Adjunkt des Stadtarchivars und anschließend vier Jahre zweiter Stadtarchivar blieb. Warum er auch nach Erlangung der ordentlichen Universitätsprofessur noch zehn Jahre lang das Amt des Stadtarchivars beibehielt, obwohl ihm erst bei seiner Pensionierung der prestigeträchtigere Titel des Archivdirektors zuerkannt wurde.

Die existenziellen (finanziellen) Gründe, die zunächst eine wichtige Rolle spielten, rückten im Laufe der Zeit in den Hintergrund. Ein größeres Gewicht hatten also offensichtlich die praktischen Vorteile sowie die Forschungsmöglichkeiten, die die Tätigkeit im Stadtarchiv mit sich brachte. Die Verwaltung der Stadt Prag ließ ihren Archivaren beträchtlichen Raum für ihre eigenen Forschungsaktivitäten und für großzügige Projekte im Bereich der Herausgabe historischer Quellen und der Stadtgeschichtsforschung. Das Prager Stadtarchiv war eine günstige Basis für die praktische Umsetzung dieser Aufgaben (so bot es ein gut ausgestattetes Arbeitsumfeld, ermöglichte regelmäßige und zahlreiche Studienreisen, erleichterte die Entlehnung wichtiger Archivalien aus den Provinzstädten nach Prag, ihre sichere Aufbewahrung, Vervielfältigung und Bearbeitung, und erlaubte die Durchführung von Seminaren und Übungen mit Studenten direkt im Archiv usw.).

Diese Möglichkeiten wurden allerdings nur dank der Tatsache geschaffen, dass an der Spitze des Archivs von Beginn die Persönlichkeiten standen, deren wissenschaftliche Bedeutung über die Schwelle des Archivs und die Grenzen der Stadt Prag hinausreichte. Es handelte sich um Persönlichkeiten, die sich bei den Vertretern des Prager Rathauses wie auch der zeitgenössischen tschechischen nationalen Politik allgemeinen Ansehens erfreuten. Jaromír Čelakovský war in dieser Hinsicht der Vollender der von dem Herausgeber historischer Quellen (und Dichter) Karel Jaromír Erben und seinem Archivchef und Vorgänger, Universitätsprofessor Josef Emler, begründeten Tradition. Das Prager Stadtarchiv war zu Zeiten Prof. Čelakovskýs einer der strategischen Punkte im Netz der damaligen tschechischen wissenschaftlichen, kulturell-gesellschaftlichen und politischen Institutionen. Es war eines der Zentren derjenigen Beziehungen und Verbindungen, aus denen der Prozess der nationalen Emanzipation der tschechischen Gesellschaft erwuchs und in denen er um das Jahr 1900 seinen Höhepunkt fand.